

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Єрмакова Олександра Юхимовича
на дисертаційну роботу Захарченко Олега Володимировича на тему:
**«Управління біоресурсами в аграрному секторі економіки: теорія,
методологія, практика»,**
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним
господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з напрямками виконання науково-дослідних робіт

В аграрному секторі економіки України традиційно використовуються біологічні ресурси (біоресурси), тобто виробничі ресурси біологічного походження, що мають здатність до відтворення і представлені різноманітними рослинами та тваринами, які формують основні галузі сільського господарства рослинництво та тваринництво. Для ефективного господарювання виробники сільськогосподарської продукції зосереджують свою діяльність шляхом спеціалізації та з урахуванням попиту і пропозиції на окремих її видах формуючи спеціалізовані галузі та підгалузі тощо. Таким чином, можна відзначити, що управління біоресурсами в аграрному секторі відбувається на всіх рівнях – макро, мезо та мікро.

Як слушно зазначає О.В. Захарченко, важливість наукового забезпечення управління біоресурсами в аграрному секторі зумовлена тим, що сільське господарство є об'єктивною базою існування людського суспільства та необхідною передумовою розширеного соціально-економічного відтворення за рахунок залучення в цей процес навколишнього середовища з його природно-кліматичними умовами, явищами та ресурсами. Примноження добробуту населення при збереженні природних ресурсів й нарощуванні їх потенціалу постає пріоритетною ціллю всіх учасників управлінського процесу агропромислового комплексу та потребує надійного наукового обґрунтування. Це й зумовило вибір здобувачем теми дисертації, визначення мети і завдань дослідження.

Підтвердженням наукової актуальності теми дисертаційної роботи Захарченка О.В. є те, що вона виконувалася у рамках плану науково-дослідних робіт Одеської державної академії будівництва та архітектури за темами: «Ефективний розвиток виробничо-господарської діяльності підприємств трансформаційної економіки (за видами економічної діяльності)» (номер державної реєстрації 0108U010760), де опрацьовано методологічні, проектні та прикладні засади управління розвитком біоресурсів і природокористування в аграрному секторі економіки; «Проблеми розвитку менеджменту та маркетингу будівельного сектора економіки півдня України в умовах становлення ринкових відносин» (номер державної реєстрації – 0106U000951), в частині

теоретичних та концептуальних основ управління біоресурсами в аграрному секторі.

Викладене вище свідчить про актуальність, наукове значення та практичну цінність теми дисертаційної роботи Захарченка О.В.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Детальне ознайомлення з дисертаційною роботою Захарченка О.В. засвідчує, що основні результати досліджень достатньо повно обґрунтовані, їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані у результаті ґрунтовної аналітичної роботи дисертанта. Автором дисертації чітко визначені мета, завдання та об'єкт дослідження, обґрунтовано теоретичні засади та методолого-методичні підходи щодо їх виконання, розроблено і апробовано відповідні пропозиції, які у своїй комплексності є науковим шляхом вирішення поставлених в роботі завдань. Потрібно також відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними. Сформульовані здобувачем висновки і рекомендації характеризуються новизною, логічністю та аргументованістю.

Дисертаційна робота Захарченка О.В. є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному, методологічному і прикладному рівнях. Вона має послідовну та виважену структурну будову і за своєю архітектонікою є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та багатогранність досліджуваної проблеми управління біоресурсами в аграрному секторі економіки України свідчать про відповідну наукову компетентність її автора.

Наукова обґрунтованість та достовірність основних положень дисертації, отриманих здобувачем результатів, висновків та сформульованих рекомендацій забезпечується застосуванням сукупності загальнонаукових і спеціальних методів наукових економічних досліджень, використанням актуальної нормативно-правової й статистичної інформації з національних і міжнародних офіційних інформаційних джерел, а також проведеним у роботі ґрунтовним аналізом фундаментальних і прикладних наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з досліджуваної проблематики, апробацією основних наукових положень та отриманих результатів дослідження на різного роду наукових зібраннях - міжнародних та всеукраїнських.

Вищезазначене підтверджує високу ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи Захарченка О.В. Виконання поставлених наукових завдань щодо вирішення сформульованої проблеми надали автору можливість обґрунтувати положення, які розкривають сутність дослідження та характеризуються новизною. Це: наукове обґрунтування дуальної природи системи управління біоресурсами аграрного сектору економіки, цілісна єдність якої завдяки функціональним та інституціональним складовим людського чинника формує масштаб, зміст, якість, інґресію, кон'югацію та синергію управлінського процесу; розроблене

здобувачем методологічне забезпечення пізнавальної та перетворювальної місії використання світового досвіду з управління біоресурсами аграрного сектора, зокрема в частині належності сільської громади до етноутворюючих одиниць (конвіксії).

Дисертантом також під час виконання роботи удосконалено: трактування економічної категорії «управління біоресурсами в аграрному секторі», що на відміну від інших, відображає найзагальніші та найістотніші явища реальної економічної дійсності предметно цілеспрямованого ведення в сільському господарстві виробничо-господарської діяльності тощо; методологічні засади оцінювання результативності управління стосовно різних об'єктів з використанням комплексу методичних підходів (цільового, витратного, процесного, багатоаспектного, поведінкового, ринкового, фінансового); методологічні підходи щодо аналізу ресурсного потенціалу управління біоресурсів в аграрному секторі економіки, що враховує взаємозв'язок економічних, соціально-демографічних, інституціональних та екологічних сфер життєдіяльності в сільському господарстві й передбачає міжгалузеве, територіально-просторове й приватно-громадське збалансування його інтересів в процесі виробничо-господарської та ринкової діяльності; науково-прикладні аспекти дослідження результативності управління біоресурсами в аграрному секторі економіки в комплексі, що охоплює його економічні, соціальні та екологічні результати; методологічні підходи до підвищення економічної ефективності управління біоресурсами, що передбачає активізацію участі аграрного сектора у світовому поділі праці за рахунок таких факторів як: використання господарюючими суб'єктами наявних конкурентних переваг у зовнішньоекономічній діяльності; модернізація життєдіяльності сільської громади та виведення рівня життя селян до сучасних європейських стандартів; активне впровадження в практику господарювання новітніх науково-технічних та менеджерських і маркетингових здобутків; врахування особливостей економічної глобалізації, міждержавної та внутрішньодержавної регіоналізації тощо.

До відзначених позицій наукової новизни маємо додати й положення, які в дослідженнях Захарченка О.В. набули подальшого розвитку, а саме: наукові підходи щодо системної діагностики оточуючого та внутрішнього середовища аграрного сектора економіки, що, на відміну від інших, віддзеркалюють значущість сільського господарства як мультиплікатора розвитку інших сфер життєдіяльності національного господарського комплексу, джерела створення абсолютного додаткового продукту та чинника забезпечення зростання валового внутрішнього продукту країни; методологічні підходи щодо визначення пріоритетів державної регуляторної політики з управління біоресурсами в аграрному секторі економіки; науково-практичні рекомендації з відродження сільської соціально-побутової сфери та наукові підходи щодо підвищення добробуту сільського населення; обґрунтування щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення управління екологічним розвитком біоресурсів, тощо.

Теоретична і практична цінність положень, результатів та висновків дисертаційної роботи

Обґрунтовані і представлені в дисертаційній роботі положення, пропозиції та висновки мають наукову та практичну цінність, яка полягає у розробці наукових та прикладних засад ефективного управління біоресурсами в аграрному секторі економіки України. Рекомендації автора та окремі результати дослідження використовуються органами державного управління, а також в навчальному процесі закладів вищої освіти, що підтверджено відповідними документами.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані в дисертаційній роботі Захарченка О.В., відображені в 60 наукових працях, у тому числі в 3 монографіях (з яких 1 – одноосібна), 29 статтях у наукових фахових виданнях України, в тому числі і у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, 4 статті у зарубіжних періодичних виданнях, з яких 3 – у виданнях, що включено до міжнародних наукометричних баз даних Scopus, 16 публікацій – у матеріалах наукових конференцій.

Перелік опублікованих праць за темою дослідження у повному обсязі відображає зміст дисертаційної роботи. Вимоги МОН України до кількості та видів наукових публікацій, які оприлюднюють матеріали дослідження у відкритому друці, дотримано.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Захарченка О.В. написана діловою українською мовою з дотриманням наукового стилю викладу автором результатів проведеного дослідження. Зміст роботи характеризується цілісністю, завершеністю, логічною послідовністю і конкретністю викладу матеріалу. У дисертаційній роботі раціонально поєднані теоретичні та методологічні аспекти дослідження проблеми з конкретними практичними пропозиціями та методичними рекомендаціями, які характеризуються відповідним рівнем їх обґрунтованості. Стиль написання дисертації відповідає вимогам Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України щодо дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Оцінка ідентичності змісту автореферату та основних положень дисертації

Автореферат дисертації Захарченка О.В. написаний у науковому стилі, літературною мовою, згідно з поставленими вимогами МОН України і в повній мірі відображає зміст і структуру роботи. Найявною є ідентичність основних наукових положень і наукового внеску здобувача. Наукові положення, висновки і рекомендації, репрезентовані дисертантом в авторефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані у самій роботі.

Структура і зміст дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Захарченка О.В. є завершеним науковим дослідженням, яке складається зі вступу, п'ятьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел із 275 найменувань та 22 додатків, включає 36 таблиць та 41 рисунок. Основний зміст дисертаційної роботи викладений на 365 сторінках комп'ютерного тексту.

У вступі здобувачем обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет, об'єкт і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення, наведено інформацію щодо апробації та висвітлення в наукових публікаціях результатів дослідження (С. 29-42).

У першому розділі «Теоретичні основи управління біоресурсами в аграрному секторі економіки» (С. 43-101) автором ідентифіковано понятійно-категоріальний апарат та розкрито сутність управління біоресурсами в аграрному секторі економіки як соціально-економічної категорії, розкрито зміст системи управління та інтеграції біоресурсів, висвітлено взаємозв'язок біоресурсів з економічною та соціальною системами на основі управлінської кон'югації.

У другому розділі дисертації «Методологічні засади управління біоресурсами в аграрному секторі економіки» (С.102-199) здобувачем наукового ступеня обґрунтовано методологічні основи дослідження управління біоресурсами в аграрному секторі економіки, узагальнено світовий досвід управління ними, розроблено методичне забезпечення оцінки результативності управління біоресурсами в аграрному секторі економіки.

У третьому розділі роботи «Стан та тенденції розвитку управління біоресурсами в аграрному секторі економіки» (С.200-266) дисертантом проведено діагностику макро- та мікроекономічних умов управління біоресурсами в аграрному секторі економіки, проаналізовано їх потенціал біоресурсів; оцінено економічну та соціальну результативність управління біоресурсами в аграрному секторі економіки.

У четвертому розділі дисертації «Концептуальні основи управління біоресурсами» (С.267-331) автор обґрунтовано розвиток багатуукладності в аграрному секторі економіки як чинника підвищення соціально-економічної результативності його біоресурсів; визначено пріоритети державної регуляторної політики з управління біоресурсами в аграрному секторі економіки; розроблено концептуальні основи відродження сільської соціально-побутової сфери.

У п'ятому розділі «Основні напрями підвищення соціально-економічної результативності управління біоресурсами» (С.332-385) автором дисертації обґрунтовано необхідність підвищення соціально-економічного добробуту сільського населення; розроблено рекомендації щодо підвищення результативності управління біоресурсами в контексті інтеграції України у світовий економічний простір; запропоновано науково-прикладні підходи

щодо інноваційно-інвестиційного забезпечення управління екологічним розвитком біоресурсів аграрного сектору економіки.

Загалом дисертаційна робота за своїм змістом і за логікою викладу наведеного матеріалу підтверджують вагомих науковий внесок здобувача в розвиток галузі знань, за якою захищається робота, а саме: економіка та управління національним господарством.

У цілому вважаємо, що дисертаційна робота Захарченка О.В. є логічно завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій автором отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми щодо забезпечення ефективного управління біоресурсами в аграрному секторі України.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційного дослідження

Разом з тим, незважаючи на загальну позитивну оцінку і змістовність викладу результатів наукового пошуку, обґрунтованість і достовірність висновків, в дисертаційній роботі Захарченка О.В. мають місце окремі зауваження і дискусійні положення.

1. У першому розділі дисертації (С. 43-101) автором досить глибоко розглянуто проблеми управління біоресурсами і природокористуванням в аграрному секторі у контексті забезпечення його сталого розвитку. Але, не можемо погодитися з тим, дисертант тут і в подальшому на протязі своєї роботи вживає таке поняття, як аграрні галузі рослинництва та тваринництва. Це вважаємо не досить коректним, оскільки слово «аграрний» в перекладі з грецької означає «земельний». Ведення даних сільськогосподарських галузей та відповідно й ефективне управління біоресурсами і природокористуванням не можливе без наявності земельних ресурсів.

2. Дисертант досить важливе місце у своїй роботі приділив методології дослідження, але він повинен пам'ятати, що у широкому розумінні методологія - це спосіб усвідомлення будови науки і методів її роботи, а у вузькому - сукупність принципів, методів, прийомів та процедур економічного дослідження (конкретна наукова методологія). В той же час погоджуючись з В.Г. Андрійчуком щодо розуміння методології, своїм висловлюванням на С.102 «... внаслідок чого забезпечується як можливість здійснювати цілеспрямований вплив на біоресурси та здійснювати збалансоване природокористування з максимальною вигодою для людини, людства та природного середовища, так і можливість використовувати для них дослідницький потенціал науки» здобувач переводить методологію на засади підприємництва. Таким чином, можна і науково обґрунтувати, що не потрібно чекати милості від природи, а взяти її від неї це завдання людини, тобто зробити управління біоресурсами споживацьким, як це й відбувається нині у практиці господарювання (приклад агрохолдингів та ін).

3. У третьому розділі (підрозділ 3.1) здобувачем проведено діагностику макро- та мікроекономічних умов управління біоресурсами в аграрному секторі економіки, але незрозумілим є досить детальне його посилання на наукові праці низки вчених без достатнього узгодження їх змісту в контексті досліджуваного питання. При цьому наголошувати на С.202 дисертації, що системного розкриття (цими вченими – наше) впливу оточуючого середовища на досліджуване явище не відбулося. Дискусійним вважаємо і твердження автора (С.209): «Отже високопродуктивне управління розвитком біоресурсів і природокористування в аграрному секторі об'єктивно викликає економічне зростання у країні і сприяє вирішенню проблем як економічного, так і соціально-демографічного та інституціонально-політичного плану.

4. В розділі 4 дисертації здобувач обґрунтовуючи необхідність наукового супроводу розвитку багатоукладності в аграрному секторі економіки цілком слушно зазначає, що він зумовлюється наявністю в сільському господарстві господарюючих суб'єктів різних організаційно-правових форм, майбутнє яких в умовах ринкової економіки значною мірою визначається їх науковою підтримкою в розрізі визначення стратегічних цілей та шляхів їх досягнення за існуючих макро- та мікроекономічних умов ведення агробізнесу та наявного ресурсного потенціалу. Проте в процесі аналізу він нехтує класифікацією Держкомстату України, за якою фермерські господарства віднесено до сільськогосподарських підприємств, стверджуючи на С.283: «Якщо в господарствах населення і в сільськогосподарських підприємствах всі інші тваринницькі галузі демонструють регресивні процеси, то в фермерських господарствах дещо змінюється відношення до ведення тваринницької галузі».

5. П'ятий розділ дисертації присвячено розробці основних напрямів підвищення соціально-економічної результативності управління біоресурсами. Погоджуємось з думкою дисертанта, що серед цих напрямів особливу роль має такий, як підвищення соціально-економічного добробуту сільського населення. Проте відзначаємо, що це питання доцільно було б представити в роботі структурно після висвітлення розроблених ним рекомендацій щодо підвищення результативності управління біоресурсами в контексті інтеграції країни у світовий економічний простір та інноваційно-інвестиційного забезпечення управління екологічним розвитком біоресурсів аграрного сектору економіки.

6. Підвищення економічної ефективності управління біоресурсами в контексті інтеграції України у світовий економічний простір (підрозділ 5.2 роботи) дисертанту є стратегічним у плані зростання ролі нашої держави на зовнішніх ринках агропродовольчої продукції. Тому дисертанту доцільно було чіткіше висвітлити це питання, коли він наголошує на її сировинному характері, а не обмежуватися констатацією фактів і стислими пропозиціями щодо нарощування експортного потенціалу аграрного сектору України.

7. Безперечно важливою складовою дисертаційної роботи є підрозділ 5.3 «Інноваційно-інвестиційне забезпечення управління екологічним розвитком біоресурсів» (С. 365-382), оскільки саме тут має бути запропоновано механізми

до практичної реалізації стратегічних заходів розвитку аграрної сфери України в контексті сталого розвитку, які забезпечать глобальну конкурентоспроможність сільського господарства держави в умовах міжнародної економічної інтеграції. Але, автор, на нашу думку, не досить глибоко обґрунтовує ці механізми.

Загалом, зазначені дискусійні положення та зауваження, які висловлено під час розгляду дисертаційної роботи, істотно не впливають на її загальну позитивну оцінку і є власною позицією опонента.

Загальний висновок

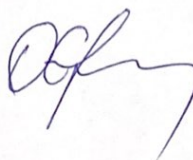
На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертаційна робота «Управління біоресурсами в аграрному секторі економіки: теорія, методологія, практика» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність нового вирішення автором сформульованого наукового завдання. Одержані результати в достатній мірі науково обґрунтовані і достовірні, мають важливе як наукове, так і практичне значення.

Формулювання наукових гіпотез, їх перевірка, рівень володіння методами наукового дослідження демонструють достатньо високий кваліфікаційний рівень здобувача наукового ступеня і відповідну якість проведеного ним дисертаційного дослідження.

За своїм змістом, глибиною розробок і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 27.07.2016), а її автор – Захарченко Олег Володимирович - заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки праці та
соціального розвитку Національного
університету біоресурсів і
природокористування України

О.Ю. Єрмаков

Підпис проф. Єрмакова О.Ю. засвідчую:
Проректор НУБіП України з науково-
педагогічної роботи, міжнародної
діяльності та розвитку, доктор економічних наук

В.А. Ткачук